

Henk Nellen

Mare liberum (1609) en zijn nasleep

Lezing in Museum Meermanno, 24 oktober, Dag van de Haagse Geschiedenis.

Om u te plagen begin ik met een mededeling waarvan u niet verbaasd zult opkijken. Ik ga praten over de zeventiende eeuwse geleerde Hugo de Groot en zijn onafscheidelijke kist. Maar het gaat niet om de kist waarin hij uit Loevestein ontsnapte, want die is al tijdens zijn leven zoek geraakt en nooit meer teruggevonden. De geschiedenis van de familie De Groot vermeldt nog een tweede, minstens even belangrijke kist. Om daar een blik in te werpen, moeten we van de zeventiende naar de negentiende eeuw overstappen. In 1864 stierf Hugo Cornets de Groot, een ongetrouwde belastingambtenaar die woonachtig was in het Brabantse Cuyck. Nakomelingen had hij niet, wel een kist boordevol papieren uit het bezit van zijn beroemdste voorouder, onze held Hugo de Groot. De kist werd Cornets de Groot kort voor zijn dood afgetroggeld door de schoonzoon van de weduwe bij wie hij in de kost was. Deze schoonzoon, Jean Baptiste Regouin, handelde in tabak. Zijn zaken liepen niet goed. Hij had schulden en daarom verkocht hij de kist aan een van zijn schuldeisers. Hij kreeg er 700 gulden voor. Niet lang daarna, op 15 november 1864, werd de inhoud van de kist in Den Haag door het antiquariaat Martinus Nijhoff geveild. De veiling leverde het bedrag van 1465 gulden en 50 cent op. Er was dus een fikse winst gemaakt.

Er zitten twee kanten aan die gebeurtenis. Allereerst betekende de veiling dat de papieren nalatenschap van Hugo de Groot definitief uiteenviel. In voorgaande eeuwen waren er onderdelen uit de hoofdmoot losgeraakt, maar nu zette een vergaande versnippering door. De in kavels verdeelde papieren werden door tal van instanties en personen opgekocht. Soms belandden de documenten in overheidsarchieven, maar heel vaak legden particuliere kopers er beslag op en verdwenen de stukken uit het zicht. Als mede-uitgever van de volledige correspondentie van Grotius heb ik geprobeerd te achterhalen waar de brieven gebleven zijn die in de veilingcatalogus worden vermeld. Soms was dat vergeefse moeite. Daar staat tegenover dat de veiling een grote stimulans voor het onderzoek naar leven en werken van Hugo de Groot betekende. Een van de belangrijkste stukken was namelijk een handschrift van bijna 163 foliobladen van een tot dan onbekend werk van Hugo de Groot, *De iure praedae*, een verhandeling over het recht op buit. In de catalogus van de veiling, dus in het overzicht van de aangeboden stukken, werd al vastgesteld dat het handschrift nooit was uitgegeven, afgezien van het twaalfde hoofdstuk, dat in 1609 onder de titel *Mare liberum*, ofwel *De vrije zee*, het licht had gezien.

Het grote belang van de vondst werd meteen erkend. Vier jaar later verscheen er een uitgave van *De iure praedae*, en in 1934 een Nederlandse vertaling. In 1950 werd zelfs het hele handschrift in een fotomechanische druk uitgegeven, samen

met een gezaghebbende Engelse vertaling. De onderzoekers konden aan de gang. In de afgelopen zestig jaar hebben zij een stapel boeken en vele artikelen aan het werk gewijd.

Op het eerste gezicht lijkt Grotius' handelwijze wat vreemd. Hij wijdde aan het buitrecht een geleerde studie. Vervolgens liet hij die enkele jaren liggen en uiteindelijk keurde hij slechts één hoofdstuk de moeite van publicatie waard. Ik leg de gang van zaken kort uit. In Grotius' tijd was het vaderland, de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën, in een oorlog met het machtige Spanje verwickeld. Het ging om een langlopend conflict, dat omstreeks 1600 zijn scherpe kanten verloor, maar zeker nog niet beslist was. De leiding van de buitenlandse politiek berustte bij Johan van Oldenbarnevelt. Hij was landsadvocaat ofwel secretaris van de Hollandse Staten, zogezegd het parlement van Holland, de machtigste provincie in de Republiek. Oldenbarnevelt beseftte dat de Spaanse tegenstander niet alleen op het slagveld, maar ook ter zee bestreden moest worden. Daarom zorgde hij in 1602 voor een fusie tussen de onderling fel concurrerende handelscompagniën die hun schepen buiten Europa uitstuurden om specerijen en andere Aziatische producten te vergaren. De Verenigde Oost-Indische Compagnie of VOC was een modern gestructureerde multinational die werkkapitaal vergaarde door aandelen uit te zetten, een in die tijd nog volkomen nieuw procédé. Oldenbarnevelt beschouwde de VOC als een machtig oorlogsinstrument waarmee Spanje ook op het zuidelijke halfrond bestreden kon worden. Niet alleen leverde dat de Compagnie handelswinsten op, maar door de kaapvaart kon zij Spanje – en het met dit land verenigde Portugal – zo dwarszitten dat de inspanningen op het Europese front grotere kans van slagen hadden. Vanaf het moment dat, ergens in het laatste decennium van de zestiende eeuw, Nederlandse schepen om Kaap de Goede Hoop heen naar het Oosten voeren, heerste ook daar oorlog. Spanje en Portugal lieten namelijk een monopolie op het zuidelijke halfrond gelden. Concurrentie duldden zij niet. De paus had hen deze gebieden geschonken, opdat zij er het ware katholieke geloof zouden brengen. Dat kon hij van die ketterse protestanten, inwoners van een rebelse staat, niet verwachten.

Van meet af aan bestond er dus een oorlogssituatie. In februari 1603 kaapte kapitein Jacob van Heemskerck, een ver familielid van Hugo Grotius, een rijk beladen schip, de Santa Catharina, die – getooid met een Portugese vlag – van China onderweg was naar Maleisië. De buit was enorm, meer dan drie miljoen gulden. De opbrengst van de kaping werd verdeeld onder de aandeelhouders die de reis hadden gefinancierd, Van Heemskerck en zijn bemanning, de Admiraliteit, dus het departement van zeezaken, en ten slotte stadhouders Maurits, die als kapitein-generaal op vijf procent van de totaalopbrengst recht had. Aan de meevaller kleefde echter een luchtje, want onder de aandeelhouders, soms rijke regenten, maar vaak ook kleine luiden, ontstond discussie over de vraag of kaapvaart wel was toegestaan. De reglementen van de VOC voorzagen niet in inspraakprocedures voor de aandeelhouders en daarom zullen dezen de bestuurders van de Compagnie tijdens een rumoerige aandeelhoudersvergadering niet met schoenen hebben bekogeld. Toch was het voor iedereen wel duidelijk dat het nodig was de morele bedenkingen tegen een agressieve handelspolitiek weg te nemen. Ook de traditionele bondgenoten Engeland en Frankrijk moesten worden ingepalmd. De VOC wilde haar belangen verdedigd zien in een juridisch pleidooi, en daartoe nam zij contact op met de knapste advocaat die het land toen kende, te weten Hugo de Groot.

Op dat moment stond Hugo de Groot bekend als iemand die alle beloften van een vroegrijp wonderkind volledig had waargemaakt. Op achtjarige leeftijd schreef hij al gedichten in het Latijn. Hij rondde zijn universitaire studies af toen hij zestien jaar oud was. Daarna ging hij meteen als advocaat aan de slag, om geld in het laatje te brengen. Dat was hard nodig, want zijn vader was door onverstandige investeringen in ernstige financiële problemen geraakt. Tot overmaat van ramp werd hij ervan beschuldigd een buitenechtelijk kind bij een herbergierster te hebben verwekt. Zijn zoon Hugo werd nu kostwinner. Hij kreeg als advocaat gelukkig allerlei zaken, maar hij boorde nog een andere geldbron aan: in zijn boeken publiceerde hij lovende opdrachten aan overheidsinstanties en hoogwaardigheidsbekleders. Daarvoor werd hij vorstelijk beloond. Bovendien kreeg hij van de Hollandse Staten de goedbetaalde opdracht een Latijnse geschiedenis van de oorlog tegen Spanje te schrijven. Intussen kietelde hij invloedrijke bestuurders onder de kin met knapgeschreven Latijnse poëzie. Sommige gedichten verschenen bij gravures die de heldendaden van stadhouder Maurits op het slagveld vereeuwigden. Op deze en veel andere manieren leverde Grotius een belangrijke bijdrage tot de versterking van het nationale zelfbesef. Te midden van een grote schare kunstenaars, dichters, graveurs, schilders en toneelschrijvers was hij druk in de weer om het aanzien van de Nederlandse rebellenstaat te verhogen. Doel was Nederland een vaste, algemeen erkende positie te verschaffen op het Europese politieke toneel. De opdracht van de VOC om de kaping van de Santa Catharina te rechtvaardigen paste natuurlijk precies in deze vloedgolf van nationalistische kunst- en literatuurwerken. Grotius ging meteen aan de slag, en dat deed hij zeker niet alleen omdat hij gedreven werd door vaderlandsliefde. De bestuurders van de VOC gaven hem zo nu en dan een honorarium of een zilveren schaal voor zijn vrouw Maria van Reigersberch, die daardoor misschien beter kon verdragen dat zij haar hardwerkende man maar weinig zag. Grotius betoogde in zijn werk, nu bekend als *De iure praedae*, dat de kaping van der Santa Catharina gerechtvaardigd was, en bovendien ook eervol en winstgevend. Hij redeneerde vanuit het natuurrecht dat iedere mens het recht verschaftte zich tegen geweld te beschermen en in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. Met hun exclusieve claim op heel het zuidelijke halfrond laptten Spanje en Portugal het natuurrecht aan hun laars.

Het handschrift van *De iure praedae* verdween in een kast, in een bureaulade of in een doos onder Grotius' bed. Het werd dus niet uitgegeven. Had de auteur dan alle moeite voor niets gedaan? Nee, want weldra zou hij het weer te voorschijn halen om het voor een nieuwe gelegenheid te gebruiken. In de loop van 1607 werd duidelijk dat zowel Spanje als de Republiek de oorlog niet meer op de oude voet kon voortzetten. Hun reserves waren uitgeput. Beide landen snakten naar een adempauze. Die kwam er in de vorm van een wapenstilstand, en uiteindelijk, toen een definitieve vrede onhaalbaar bleek, van een bestand, dus een langdurige opschorting van alle wapenhandelingen. De VOC zag zich echter in haar belangen bedreigd, want tijdens de onderhandelingen stelde Spanje als onwrikbare eis dat de handel op Indië zou worden opgegeven en dat het Spaans-Portugese monopolie werd erkend. De VOC benaderde Grotius opnieuw, maar vanwege drukke werkzaamheden maakte hij er zich nu met een Jantje van Leiden van af. Hij nam zijn manuscript, koos het twaalfde hoofdstuk en paste dat voor een zelfstandige publicatie aan. Zo werd na een vlotte bevalling *Mare liberum* geboren. Het is dan april 1609, nu meer dan vierhonderd jaar geleden. Omdat Grotius beseftte dat het boekje in een delicate politieke

situatie op de markt zou komen – de onderhandelingen met Spanje konden nog afspringen – vermeed hij strijdbare oorlogstaal. Zo liet hij iedere verwijzing naar de kaping van de Santa Catharina achterwege, maar het is zeker niet zo dat hij zijn pleidooi van alle scherpe kanten ontdeed.

Grotius ontzenuwde in zijn boekje de juridische argumentatie waarmee Portugal en Spanje hun aanspraken op de Indische landen, de vaarroutes naar Indië en de handel ter plaatse rechtvaardigden. Natuurlijk betoogde hij dat de zee, zoals de lucht, volkomen vrij was, omdat zij zich niet voor inbeslagname leende en een wezenlijke voorwaarde vormde voor het vrije verkeer op deze aardbodem. Daarbij wilde Grotius wel erkennen dat mogendheden zoals Venetië rechtsmacht over de zee uitoefenden, maar die rechtsmacht, bedoeld om de zee te controleren en te beveiligen, bijvoorbeeld tegen piraterij, hoefde andere zeevarende naties niet te binden en betekende zeker geen exclusief eigendomsrecht op de zee. De schenking door de paus vormde evenmin een geldige rechtsgrond voor eigendom, want de paus mocht alleen over geestelijke zaken beslissen. Grotius' aanval bevat ook een krachtig pleidooi voor de gelijkberechtiging van de inlandse volkeren. De inlanders hadden hun woongebieden van oudsher in eigendom gehad en daarom konden de Spanjaarden en Portugezen er als zogenaamde 'ontdekkers' geen aanspraak op maken. Weliswaar wezen sommige conservatieve auteurs op de afgodendienst, de immorele levenswijze of de stompzinnigheid van de inlandse volkeren, maar volgens Grotius mocht de aard van het geloof nooit een reden zijn om iemand uit zijn bezit te ontzetten. Over de immorele levenswijze van de inlanders weidde Grotius niet uit, maar hij stelde wel dat van stompzinnigheid geen sprake was: de Indische bevolking had getoond vindingrijk en schrandler te zijn.

Bij lezing van *Mare liberum* vallen enkele belangrijke dingen op. Allereerst is het geschreven in een vlot Latijn dat de geofende humanist kenmerkt. Grotius citeerde niet alleen uit juridische bronnen, maar verwees ook naar klassieke dichters en prozaschrijvers zoals Vergilius, Ovidius en Seneca, om zijn betoog te verfraaien en algemeen te houden. Hij maakte bovendien gebruik van een uitgekiend retorisch procédé: hij snoerde zijn tegenstanders de mond door argumenten aan te dragen die afkomstig waren uit de geschriften van Spaanse juristen en moraaltheologen, dus autoriteiten uit het vijandelijke kamp. Zo benutte hij de werken van een theoloog uit Salamanca, Francisco de Vitoria (ca. 1483-1546), die zich had ingelaten met de vraag of de Spaanse kolonisatie in Amerika gerechtvaardigd was. Ook Vitoria bestreed heidendom, zondigheid en geestelijke botheid als rechtsgeldige gronden voor kolonisatie, maar hij kwam wel tot de conclusie dat kolonisatie nodig was om de indianen op te voeden. Hij verwierp de opvatting dat de indianen als 'natuurlijke slaven' moesten worden gekwalificeerd, een categorie die stamde uit de leer van de Griekse denker Aristoteles. In de omgang van de kolonisten met de indianen was niet de heer-slaaf relatie, maar wel de vader-zoon verhouding van toepassing. Om de inlanders op een hoger beschavingsniveau te brengen, vond Vitoria dat zij vooral niet verstoken mochten blijven van het ware geloof. Grotius liet daarentegen het paternalisme van Vitoria los en ging dus verder op de weg naar de moderne wereldgemeenschap, maar dat was eigenlijk niet zozeer zijn eigen verdienste, als wel het resultaat van een toevallige samenloop, of liever de druk der omstandigheden. Hij redeneerde als advocaat van de VOC dat de Nederlandse handel alleen een kans had om op te bloeien als het Spaans-Portugese monopolie werd vernietigd. Dat kon het beste door de inlanders volledige rechtsgelijkheid toe

te kennen. Die rechtsgelijkheid gaf de inlanders immers de mogelijkheid hun oude handelspartners voor de Hollanders in te ruilen. Als enthousiast patriot zag Grotius er geen bezwaar in dat zijn landgenoten op hun beurt natuurlijk ook weer een monopolie wilden vestigen. Iedere koopman zou volgens hem naar een monopolie streven, want wie de markt beheerste, bepaalde zelf de prijs voor aanschaf en verkoop en was dus verzekerd van maximale winsten.

Daarmee raken we aan het grootste bezwaar tegen Grotius' opstelling. De VOC gebruikte grof oorlogsgeweld om de Portugezen te verdrijven, onder het voorwendsel dat zij de arme inlanders hadden onderdrukt en uitgebuit. Maar er is geen reden om aan te nemen dat de VOC menslievender optrad. In 1613 en 1615 heeft Grotius tijdens twee diplomatieke conferenties de VOC opnieuw verdedigd, ditmaal tegen aanvallen van de Engelse concurrenten die ook een plaats op de markt voor specerijen opeisten. De Engelsen stelden dat er in de Oost geen sprake was van een vrije zee. Na verdrijving van de Iberische repressie verging het de inlanders niet veel beter, omdat zij zich nu – door wurgcontracten gebonden – naar de Hollandse kooplui moesten schikken. Grotius had op deze verwijten wel een verweer. Hij verdedigde de heiligheid van de contracten die de inlanders in volle vrijheid waren aangegaan. Zo zit er aan Grotius' verdediging van de vrije zee een donkere kant. Hij staat aan de wieg van het Nederlandse kolonialisme. In zijn voordeel kan alleen gezegd worden dat hij voor de werkelijk grove onderdrukking ten tijde van gouverneur-generaal Jan Pietersz. Coen niet verantwoordelijk gesteld kan worden. Toen Coen het bewind over Indië ging voeren, nam de vaderlandse politiek Grotius volledig in beslag. In 1619 werd hij uitgeschakeld en belandde hij in Loevestein, met het vooruitzicht daar een levenslange gevangenstraf te moeten uitzitten. Anderhalf jaar later ontsnapte hij op komische wijze en moest hij, ongedurig en vol rancune, in Frankrijk proberen het hoofd boven water te houden. Daar werd hij gepolst of hij als adviseur niet aan een Franse Indische Compagnie wilde meewerken. Het siert Grotius dat hij een vast dienstverband met de concurrent weigerde. Hij wilde de VOC niet verraden.

Er is nog een tweede reden waarom het vele werk aan *De iure praedae* niet voor niets is geweest. Eenmaal in ballingschap, besloot Grotius het handschrift uit te werken in *De iure belli ac pacis*, een standaardwerk over oorlog en vrede, dat in 1625 verscheen. Hierin stelde hij dat juridische geschillen via overleg of voor een rechter geregeld moesten worden. Als dat niet haalbaar was, bijvoorbeeld op volle zee of bij conflicten tussen staten die geen rechtsinstantie boven zich erkenden, dan was oorlog gerechtvaardigd wanneer deze tot doel had onrecht te herstellen. Grotius wees onrechtvaardige oorlogen af en pleitte bovendien voor humaner optreden in gerechtvaardigde oorlogen. De oorlogvoerende partijen moesten een scherp onderscheid maken tussen burgers en militairen. Ook het proportionaliteitsbeginsel, dus de regel dat een licht vergrijp niet met een zwaar bombardement bestraft mag worden, komt naar voren als een richtlijn voor een menswaardigere oorlog. Grotius baseerde zijn stelsel op het natuurrecht, een recht dat los van de godsdienst geldt omdat het ook werkt als er geen God zou bestaan. De nadruk op neutraliteit in godsdienstig opzicht was een belangrijke reden waarom Grotius' boek in het door religietwisten verscheurde Europa al snel heel bekend werd. *De iure belli ac pacis* werd vaak herdrukt en in een hele reeks talen vertaald. Eerste drukken zijn bijzonder kostbaar. Voor het internationale recht is het een soort Bijbel geworden.

Interessant is dat Grotius de leer van de vrije zee in *De iure belli ac pacis* opnieuw verdedigde, met dit verschil dat hij nu het juridisch fenomeen van de territoriale wateren uitdrukkelijk aanvaardde. Opnieuw tekende hij protest aan tegen zogenaamde 'ontdekking' en inbezitneming van landgoederen die al in het bezit van anderen waren gekomen. Ook verwierp hij de ontzegging van het recht op eigendom aan volkeren die van rede beroofd waren. Eigendom vereiste volgens Grotius geen zedelijke of godsdienstige deugzaamheid, dan wel intellectuele begaafdheid (2, 22, 9-10). Eigendom van een ander mocht dus niet worden overgenomen als die ander zondig, goddeloos of geestelijk achter was. Volkeren die volledig van verstand verstoken waren, konden misschien geen aanspraak maken op eigendom, maar Grotius betwijfelde zeer of er zulke volkeren bestonden. Hij verwierp de opvatting dat sommige mensen van nature slaven waren. Wie over de rede beschikte had het recht zijn eigen keuzen te maken, tenzij hij dat recht in een contract had afgestaan. Toch heeft Grotius *Mare liberum* niet lang daarna afgezworen. In 1635 werd hij ambassadeur van Zweden in Frankrijk. Aangezien Zweden de Baltische zee als een binnenzee wilde domineren, zag hij ervan af de vrije zee te verdedigen, want dan zou hij vijanden maken in een land dat hij als zijn adoptieve vaderland beschouwde. Grotius laat zich hier kennen als een echte opportunist. Een zeemogendheid als Holland was immers gebaat bij open vaarwater, maar het is zeker dat hij ervoor paste zijn oude vaderland, waarheen hij niet mocht terugkeren, opnieuw te dienen. Misschien is ook van invloed geweest dat Grotius nu beter beseftte dat de vaart op Indië zijn landgenoten wel voordeel bracht, maar dat de inlanders er steeds meer onder gingen lijden. Al vóór zijn val beschikte hij over documenten waaruit bleek dat de Engelse concurrentie op agressieve wijze werd tegengegaan en dat de inlanders met geweld tot de naleving van de contracten werden gedwongen.

Na Grotius' dood zijn bepaalde ideeën in zijn boeken weer opgepakt en uitgewerkt door anderen. Ik noem er twee. In de zeventiende eeuw overheerste het idee dat de staatsmacht of soevereiniteit bij voorkeur bij één absoluut regerende vorst moest berusten. Grotius verdedigde echter de stelling dat soevereiniteit verdeeld kan worden over verschillende personen en/of instanties. Dat was volgens hem het geval in de Nederlanden, waar de aristocraten, verenigd in de standenvergaderingen, bijvoorbeeld in de Staten van Holland, steeds in het bezit waren geweest van bepaalde privileges die zij naast de traditionele landsheren, de koningen van Spanje bijvoorbeeld, hadden uitgeoefend. Als tweede idee noem ik de hiervoor al vermelde opvatting dat ieder mens recht heeft op de middelen die voor zijn voortbestaan noodzakelijk zijn. De mens moest echter het eigendom van andere mensen respecteren, omdat er anders chaos en anarchie zouden gaan heersen. Alleen als er sprake was van landgoederen die in niemands bezit waren en die dus onbeheerd lagen, kon een kolonist deze in bezit nemen, zelfs als het om een gebied ging dat niet tot de rechtsmacht van zijn eigen vorst behoorde.

Deze twee opvattingen over de gedeelde soevereiniteit en de verwerving van eigendom hebben gediend als belangrijke bouwstenen in de verdediging van het kolonialisme. Want de westerse koloniale machten handhaafden alleen een strikte soevereiniteit waar het hun staatsmacht binnen Europa betrof. Hier heerste een 'balance of power' tussen gelijkwaardige, volledig soevereine staten. Buiten Europa lag dat anders; daar bevorderden de Europese machten, in de eerste plaats Engeland, Frankrijk en ook Nederland, het ontstaan van een rijk overzee door de kolonisten een gedeelte van de bestuursmacht over het in cultuur te brengen land

toe te kennen. Dat deden zij omdat bestuur op afstand moeilijk was en de koloniale bestuurders, ver weg van het moederland, direct naar bevind van zaken moesten kunnen handelen. Met de tweede opvatting over eigendom kon de bezetting van territorium overzee gerechtvaardigd worden en dat is dan ook veelvuldig gebeurd. Daarbij speelde mee dat de westerse machten, behalve door winstbejag, ook door een sterk superioriteitsbesef tot hun overzeese activiteiten gestimuleerd werden. Hun eigen beschaving, vonden zij, was gekenmerkt door rationaliteit, effectiviteit en wellevendheid en stond hoog verheven boven die van de gekoloniseerde volkeren, die van nature snel toegaven aan despotisme, bijgeloof en corruptie. In dit opzicht verschilden de kolonistoren nauwelijks van Vitoria, die het katholieke geloof wilde verbreiden. Rampen zoals de eerste wereldoorlog, een zware economische crisis met de opkomst van het fascisme, de tweede wereldoorlog, en meteen daarna een nucleaire wapenwedloop tussen twee grootmachten, maakten aan dit superioriteitsbesef nog geen definitief einde, maar deze beschamende gebeurtenissen gaven de westerlingen wel de gedachte in dat het verkeerd was hun normen en waarden aan de rest van de wereld op te leggen.

Grotius heeft nog op een derde manier invloed gehad. Hij wordt gezien als het icoon van de Grotiaanse traditie, een stroming die een middenpositie bekleedt tussen realisme en idealisme. Realisme is de opvatting dat recht geen inherente waarde heeft maar eenvoudigweg het resultaat is van wat de machtigste staten in hun streven naar de behartiging van hun eigen belangen als recht hebben doen optekenen. Volgens de realisten leven de staten met elkaar in een voortdurende toestand van anarchie, conflicten en oorlog. De andere opvatting is het idealisme, dat in het marxisme zijn belangrijkste vertegenwoordiger kent. Het idealisme ziet het samenstel van elkaar bevechtende staten opgaan in een eensgezinde wereldgemeenschap van individuen, gericht op een menswaardig bestaan voor allen. Tussen beide stromingen in staat de Grotiaanse traditie. Zij baseert zich op een combinatie van natuurrecht en positief, door mensen opgesteld recht om tot een betere wereld wil komen. Het natuurrecht is in dit systeem een besef van goed en kwaad dat ieder mens aangeboren is en dat in het geweten tot hem spreekt. De mengeling van beide rechtssystemen garandeert een maatschappij waarin de belangen van het individu, de staat en de wereldgemeenschap tot hun recht komen. De huidige wereldproblematiek is het gevolg van onoplosbare belangentegenstellingen tussen het individu, de afzonderlijke staten en de mensengemeenschap. Om dringende problemen zoals milieubederf, overbevolking, armoede en het dreigend tekort aan vers water op te lossen is een mondiale aanpak vereist die de soevereiniteit van de staten niet onaangetast zal laten. Maar dat is de enige manier om het individuele menselijke geluk bereikbaar te houden. Grotius legde veel nadruk op het gemeenschapsbesef dat de mens aangeboren is. Hij propageerde het in boeken die aanvankelijk een patriottistisch doel hadden. Maar in die boeken ontwikkelde hij ideeën die nu nog waarde hebben en die het dus ten volle verdienen door iedereen bestudeerd te worden.